

Frans van Cauwelaert en Frans Daels in 1917-1918*

Ada DEPREZ

In een kleine Daels-verzameling in de universiteitsbibliotheek te Gent berust een merkwaardige en bij ons weten tot dusverre niet-gepubliceerde brief van 7 januari 1918 van Frans van Cauwelaert aan Frans Daels.¹

Beiden waren tijd- en stadsgenoten en moeten aanvankelijk goed bevriend zijn geweest. Het interbellum, de uiteenlopende beroepspraktijk en de zeer verschillende situatie waarin hun verdere leven verliep, hun verschillende persoonlijkheidsstructuur ook, heeft gemaakt dat zij achteraf sterk uiteen zijn gegroeid: Van Cauwelaert als leider, als voorman, als boegbeeld bijna van het Vlaams-katholiek minimalisme en het parlementarisme, als officieel en politiek machthebber; Daels als aanvankelijk niet-partijgebonden en afzijdig, afstandelijk en Vlaams-nationaal „geweten” van de IJzerbedevaarten.

Ondertussen voert deze brief, waarvan de tegenstem bewaard is gebleven in het zeer rijke Van Cauwelaert-archief in het A.M.V.C. te Antwerpen, ons terug naar het einde van 1917 en het begin van 1918. Voor Daels betekende dit de periode waarin de zich voortslepende oorlog aan het IJzerfront uitzicht- en eindeloos leek en waarin men zich — zo goed als dat ging — leerde schikken in het onveranderlijke loopgravenleven. Hij schreef tussen de offensieven en de verzorging in de veldhospitalen door aan een Nederlandstalig boek voor vroedvrouwen — dat hij via Van Cauwelaert in Nederland gedrukt wilde krijgen² — en richtte in die tijd Nederlandse medische colleges voor zijn mensen aan en achter het front — o.m. te Alveringem — in. Van Cauwelaert verbleef meestal in Den Haag waar hij zich actief bezig hield met het passivisme, met de principiële oppositie tegen de activisten, met de redactie samen met Julius Hoste van het weekblad *Vrij België* en met het doeltreffend organiseren in Nederland — in de vluchtelingenkampen vooral — van het minimalistisch gerichte, vaderlandse maar toch beslist principieel-Vlaamse „Vlaamsch-Belgisch Verbond”. Verder vervulde hij met enige regelmaat opdrachten van de Belgische regering in Le Havre en Sainte-Adresse, waarover hij haar later rapport uitbracht.

* Met oprechte dank voor de toestemming tot publikatie van mevrouw Mia van Cauwelaert, Antwerpen, en de heer Paul Daels, Mechelen.

1. U.B.Gent, hs. 3053 - herkomst niet meer te achterhalen.

2. Cf. de brief van Frans van Cauwelaert aan Frans Daels van 7.10.1918.

Op een van deze tochten was hij met het front in contact getreden : dit valt uitvoerig na te lezen in zijn later opgestelde *Gedenkschriften 1895/1918*³, bijv. in „Het kleinsteedse toneel van Sainte-Adresse. Regeeringswijzigingen van aug. 1917 en jan. 1918”⁴ en meer nog in „Mijn zgn. Engels Memorandum. In opdracht van de Regering bij de Vlaamse frontsoldaten. (Voorjaar 1918). Het Vlaamse drama aan de IJzer voorspel van veel naoorlogse ellende”⁵, waarin hij een bezoek te Alveringem eind maart behandelde⁶ :

De leidende Vlamingen van het front werden van mijn aankomst verwittigd. Ik had de gelegenheid de meest actieve onder hen na een paar dagen te zamen te ontmoeten in het huis van Cyriel Verschaeve, onderpastoor te Alveringem. Hun gevoelens tegenover mij waren, eilaas, niet meer deze die zij tot uitdrukking hadden gebracht in het huldeadres dat zij in 1916 hadden laten verschijnen in het *Oorlogsnummer* van *Ons Leven* en waarvan ik reeds melding heb gemaakt. Hun gemoed was vol bitterheid over het onbegrip dat de regering steeds tegenover onze Vlaamse noden bleef tonen en de onrechtvaardige en onwaardige wijze op welke de legeroverheden tegenover de Vlaamse intellectuelen en ieder uiting van Vlaamsgezindheid waren opgetreden. Deze bitterheid werd uit hun naam door Dr. De Gruyter reeds bij de aanvang van ons gesprek ook tegenover mij tot uiting gebracht, alsof ik door meer doordrijvendheid de wantoestanden had kunnen beletten, waarover zij met zoveel reden te klagen hadden. Ik heb niet gepoogd mijn gedrag te verrechtvaardigen. Ik heb geantwoord dat ik niet gekomen was om mij te verontschuldigen, enkel om door hen nader te worden ingelicht over hun grieven en verwachtingen en zoveel mogelijk hen te helpen. Ik voeg er onmiddellijk aan toe dat ik de verbitterde gemoedstoestand, waarin een lange miskenning van hun zo dierbare en eerbiedwaardige gevoelens onze Vlaamsgezinde frontsoldaten hadden gebracht, volkomen begreep. Ik was echter naar hen niet toegegaan om hen daarin aan te moedigen, doch wel om hen aandachtig te maken op het nadeel dat onbeheerste uitingen op dat ogenblik aan onze zaak konden veroorzaken en hen te sterken in het vertrouwen dat wij, door gemeenschappelijke inspanning, in een bevrijd België, de rechten van ons volk spoedig langs wettelijke weg zouden kunnen verzekeren.

Deze bladzijden die ik meer bijzonder aan onze algemene politiek wens voor te behouden, laten me niet de ruimte die nodig is om het Vlaamse drama, dat op het IJzerfront zijn oorsprong heeft gevonden, met de vereiste bijzonderheden te beschrijven. Een zeker aantal gegevens zijn te vinden in de interpellatie, welke ik in de Kamer met Minister A. van de Vyvere en Dr. A van de Perre zaliger, over de Vlaamse toestanden op het front, in mei 1919 heb

3. *Uit het Archief van Frans van Cauwelaert, Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische Politiek 1895-1918*. Met een inleiding en aantekening door Reginald de Schryver, Antwerpen, 1971.

4. p. 330-337.

5. p. 337-344 waarmede het boek jammer genoeg afsluit.

6. p. 341-344.

gehouden. Ik hoop dat mij de mogelijkheid zal worden gegund om over dit alles verder uit te weiden. Dit moet ik echter onderstrepen. Buiten het onverdiende lijden en het onherstelbaar onrecht dat door deze blinde anti-Vlaamse ijver aan talrijke jongens, die men voor de grootste levensgevaaren had opgeëist en waarvan enkele van de edelsten voor hun eeuwige rust in de crypte van de IJzertoren werden samengebracht, werd aangedaan, is de tragische miskenning van de Vlaamse gedachte en van de gevoelens die zij zo natuurlijk bij onze Vlaamse jongens moest oproepen, de ware oorzaak geworden van de vele ellende die na de wereldoorlog op nationaal en op Vlaams gebied door het Vlaamse extremisme is ontstaan. Zonder de politieke drift die zich langzamerhand van het gemoed van vele Vlaamse frontsoldaten had meester gemaakt en die in de stichting van de Frontpartij een uitweg heeft gezocht, ware het activisme met zijn euvelen gevolgen spoorloos uit de herinnering van ons volk verdwenen. De Frontpartij, het moge nadrukkelijk worden vastgesteld, was geenszins een produkt van het activisme. Zijn separatistische oogmerken waren een rechtstreekse reactie op de belevenissen, welke haar leiders op en achter het strijdveld hadden opgedaan en die hen tot de overtuiging hadden gebracht dat Vlaanderen in een Belgische eenheidsstaat onmogelijk zijn rechtsherstel en zijn eigen ontwikkelingsmogelijkheden kon vinden. Het moge worden erkend dat de wijze, op welke door onze bewindvoerders en door onze Wetgevende Kamers na de bevrijding gedurende een tiental jaren gesold is geworden met de zo plechtig beloofde gelijkheid in rechte en in feite, er niet weinig heeft toe bijgedragen om deze troosteloze opvatting ook bij de toenmalig aantredende jeugd ingang te doen vinden. Dat de oud-activisten getracht hebben aan deze nieuwe vormen van Vlaams nationalisme een hand te lenen, was onvermijdelijk, maar de leiding is steeds in de handen gebleven van Vlaamse oudstrijders. Het is ook aan deze omstandigheid dat de politieke Frontbeweging haar voornaamste aantrekkingskracht bij de jongeren heeft ontleend.

De ergerlijke taaltoestanden die aan het IJzerfront ook na vier jaar oorlog bleven heersen en de dwaze denkbeelden, die door de meest luidruchtige kringen van onze Haverse kolonie omtrent ons buitenlands beleid werden verspreid, konden natuurlijk hun weerklink naar buiten niet missen. De activisten trachtten er munt uit te slaan voor hun propaganda. Ook onze Vlaamse landgenoten die in Engeland of in Nederland verbleven, werden er onaangenaam door geprikkeld. Dit was bijzonder het geval bij onze in Nederland geïnterneerde soldaten, die bijna allen afkomstig waren uit het Vlaamse land en die in de lange dagen van hun gedwongen werkeloosheid, meer dan gewenst tijd vonden om zich aan politiek gegrom over te leveren. Ik heb in menige brieven aan en in mijn gesprekken met leden van de regering de aandacht op deze gevaren getrokken en om praktische hulpmaatregelen gesmeekt. Eilaas, zonder merkbare uitslag. Ik heb tevens herhaalde malen mondeling en schriftelijk aangedrongen dat de regering een gelegenheid zou zoeken om tot de Vlamingen een woord te richten, dat hen zou sterken in hun hoop op de toekomst en in hun verzet tegen de verleidingen die door de vertegenwoordigers of de aanhangers van de Duitse „Flamenpolitik” binnen en buiten het land werden vermenigvuldigd. Ik was me niet onbewust dat onze regering geen verbintenissen

sen kon aangaan en geen beslissingen kon nemen, waarvan de voltrekking aan de soevereine wil van onze Wetgevende Kamers diende te worden voorbehouden, en gene verklaringen kon afleggen die door de activisten als een vrucht of een vergoelijking van hun rampspoedige actie zouden kunnen misbruikt worden of zelfs een aanleiding zijn tot ernstige onenigheid tussen de uitgeweken landgenoten. Er was ruimte genoeg binnen deze begrenzing om blijk te geven dat zij begrip had voor de rechtmatige verzuchtingen van de Vlaamse gemeenschap, en de oprechtheid van deze welwillende gevoelens te bevestigen door een efficiënte bezorgdheid, om de zo rechtmatige grieven te stillen welke de Vlamingen tijdens de oorlog op militair en op bestuurlijk gebied konden laten gelden.

De al bij al toch grote breedvoerigheid waarmee Van Cauwelaert hier zijn houding t.o.v. Vlaanderen omschrijft, komt vanzelfsprekend niet in zijn brieven voor : hier vindt men eerder de lyrische breedzwaaiende stijl van de geoefende orator. De repliek van Daels is van een exact wetenschapsmens, hoekig, in een minder fraaie taal ; de dupliek van Van Cauwelaert valt o.i. te karakteriseren als verzoenend en enigszins verontschuldigend.

Zonder in details te treden kan worden verwezen naar het hoofdartikel van Frans van Cauwelaert „De tijden zijn rijp” in *Vrij België* van 19.10.1917 en naar het verslag over 1917 van de „Hoogstudentenwerking tot zedelijk heil van onze jongens S.K.V.H.-S.U.C.W.” in hetzelfde blad van 2.11.1917, dat de directe aanleiding tot de eerste brief vormt :

's-Gravenhage, 22 October 1917.

v.C/K.

Aan den Heer Fr. Daels

D. 14 C.A.

BELGISCH LEGER.

Geachte Heer en Vriend,

Met het meeste genoegen laat ik in „Vrij België” het verslag opnemen van S.K.V.H. en heb ook op de eerste bladzijde een oproep geplaatst om giften uit Nederland voor Uw werk te verkrijgen. „Vrij België” zelf opent de inschrijving met 50 frank en de Boekencommissie geeft van haren kant 100 frank. Ik hoop, dat velen ons goed voorbeeld zullen volgen en dat Uw werk in den winter die komt veel nut onder onze soldaten zal kunnen stichten.

In den laatsten tijd zal het U wel zeer moeilijk geweest zijn de politiek van „Vrij België” te volgen. Een groote hoeveelheid van nummers o.a. drie achterenvolgende nummers, waarin sprake was van het geval Van der Meulen, zijn door de censuur ingehouden en ik vrees dat het sindsdien nog met andere het geval zal zijn geweest. De reden zult ge wel vermoeden, maar ik zou het toch zeer gewenscht vinden, indien U had kunnen kennis nemen van de arti-

kelen zelf. Zoo als ik het in mijn hoofdartikel van deze week heb geschreven „De tijden zijn tijd” en ik beschouw het als den plicht van onze regeering om aangaande de taalkwestie in België eene afdoende beslissing te nemen. Na drie jaar oorlog en met een nieuwen winter van lijden in het zicht, is het wel het minste, dat we kunnen vragen, dat ons recht als volk op eene plechtige wijze zou worden erkend en metterdaad worde in toepassing gebracht. Ik beschouw trouwens, dat de erkenning van deze noodzakelijkheid een zaak van het grootste gewicht is voor de toekomst van België, laat staan voor het behoud zelf van ons land. Wat er echter hoogerhand ook worde gedaan of verzuimd, de ontwaking van het Vlaamsche gevoel is volop aan den gang en heeft zich in den loop van dezen zomer, overal waar Vlamingen verblijven, op verrassende wijze getoond. Ons Vlaamsch-Belgisch Verbond hier in Nederland telt reeds meer dan 5000 leden. Het zou mij zeer aangenaam zijn, indien ik van U een antwoord op dit briefje mocht ontvangen en van U vernemen, of de vrienden eenigszins op de hoogte zijn van hetgeen „Vrij België” in de laatste twee maanden heeft gedaan en of wij op hunne instemming kunnen blijven rekenen.

Geef in elk geval aan hen de verzekering, dat de offers door hen gebracht ten koste of ten gevare van hun leven, door mij worden beschouwd als een eed, dat niemand onzer rusten zal, vooraleer ons volk tot zijn volledige vernieuwing en zedelijke zelfstandigheid zal zijn gekomen. De assche van de gesneuvelde Vlaamsche jongens klopt op onze borst, zooals Tijn Uilenspiegel de assche op hem voelde kloppen van zijn vader, die door de inquisitor openbaar was verbrand.

Met verkleefde gevoelens,

Frans van Cauwelaert

Daels' antwoord luidde :

Gij beschikt volgens goed-
dunken over dit schrijven

D.13.G.A. 26-XI-17

Waarde Vriend,

De aankondiging dat Vrij België een openlijken en krachtigen steun schenkt aan *HET werk* in den schoot der vlaamsche bloedlinie ontstaan en door onze eenvoudige IJzer-jongens — prachtvlamingen, Frans! — gestadig hooger op geschouderd, heeft hier oprechte, diepgevoelde, innigbetrachte vreugde verwekt. Een nieuwen IJzer-band hebt gij gesmeed tusschen allen die het goed meenen. En dien band hebt gij onmiddelijk gehard in de kranige, eendrachtbare bevestigingen welke gij hebt neergeschreven. Deze mag *ik* niet beantwoorden. Bevoegde zullen het reeds gedaan hebben. De Vlaming der voorlinie kent tucht, hij „dient”; trots wind en storm, vernedering en minachting, hij „dient”. Aan Vrij Belgie om het aangaan van innigere samenwerking met de strijdende en lijdende bloedlijn, in naam van honderde intellectueelen, van duizende kloeke jongens, de toekomst van Vlaanderen! onzen innigsten dank!

Beste Frans, mijne gewezen leerlingen zijn dienstoversten in gasthuizen der voorlinie. Ge verstaat. Ik beleef een *buitengewoon* geluk: „ik dien”.

Heden begon ik in *mijne* legerafdeeling vlaamsche lessen voor hoogstuden-
ten in geneeskunde ; een eerste zitting prachtig : gelukt : - 30 toehoorders !
Gij hebt gezegd : De tijden zijn rijp. Zegt en herzeft het, want — zoo is 't !

Van harte

Prof. Dr. Frans Daels

Van Cauwelaert repliceerde twee maanden later :

Dr. Fr. VAN CAUWELAERT
Advocaat
Gevers Deynootweg, 81
Scheveningen.
V.C.J.

's Gravenhage 7 Jan. 1918

Waarde Vriend Frans,

Uw briefje van 26-XI- deed me buitengewoon veel genoegen, omdat het mij in het gevoel bevestigt dat wij eensgezind en éénvoelend strijden voor ons gemeenschappelijk ideaal. Indien onze Vlaamsche vrienden van het front ooit in de meening verkeerd hebben dat ik niet, met geheel mijn kracht, achter hen zou staan, wat er ook gebeure, dan zou me zulks onbegrijpelijk zijn ; maar indien ze er zich nu van hebben overtuigd, dan verheugt me dit gevoel van bevrediging bij hen zeer. Gewis, ik heb niet altijd zoo krachtig gesproken dan ik nu doe en misschien is de wensch van onze IJzer-vrienden mijn optreden lang vóór geweest in dit opzicht. Maar wij zien en voelen de gebeurtenissen natuutlijk in sommige opzichten anders dan gij aan den IJzer. De ellende van het activisme — dat de ontwikkeling van onzen Vlaamschen volkswil feitelijk heeft belemmerd, — hinderde onze bewegingen en dan de inlichtingen over het front bereikten mij zoo schaarsch en traag ! Maar steeds ben ik met hart en geest bij de mannen van den IJzer geweest, steeds zag ik in hen de vertrijzenis van Vlaanderen en steeds ben ik bij de regeering met kracht en verontwaardiging opgekomen tegen de schandelijke behandeling van onze Vlamingen en Vlaamschgezinden aan het front. En tenslotte het is de niet te kwalificeren onverschilligheid van de regeering tegenover onze Vlamingen in het leger die de maat deed overloopen.

Maar laten wij één zijn in ons willen, en solidair door dik en dun ! Weest één op het front en organiseert U. Laat de Vlaamsche uitgewekenen in Engeland en Frankrijk zich organiseeren ! Wij deden het in Nederland en ons Vlaamsch Belgisch Verbond telt reeds circa 6.000 leden ! Laten wij niet vergeten dat ook onze Vlaamsche Beweging, trots al haar goed recht, een machtsvraag is. Onze regeering heeft het zoo gewild. Welnu, laten wij dan onze macht toonen : laten wij bij al wat Vlaamsch is van afkomst, den Vlaamschen wil boven halen, de krachten groepeeren en handelen volgens één zelfde ordewoord. En wanneer eenmaal begonnen, dan nooit versagen, nooit vertwijfelen. Gij kunt b.v. niet beseffen, welke opschudding de bestrafing van Vlaamschgezinden op het front hier te weeg brengt !

Het Vlaamsch-Belgisch Verbond laat binnen kort het verslag verschijnen van zijn legercommissie over de indeeling van ons leger. Wij vragen onmiddellijk hergroepering van ons leger volgens taalbeginsel en na den oorlog afzonderlijke divisies voor Vlamingen en Walen. Vrij België zet zijn campagne voor afzonderlijke eenheden ook volhardend voort. Wij moeten als Belg onverminderd Vlaming kunnen blijven !

Breng mijn hartelijke groeten over aan al de vrienden van den IJzer en verhaal hun : weest U zelf, weest één, en volhardt trots alles bij uw Vlaamsch zijn. De zege wacht ons ! Breng hun allen ook mijn vurigste wenschen voor hun persoonlijk behoud en een zegevierend terug keeren in Vlaanderen in den loop van dit jaar mede !

Uw

Frans Van Cauwelaert

Aan den heer Prof. Daels
Geneesheer in het Belgisch Leger te Velde
D.13. G.A.

Het zou alles niet zo vlot van stapel lopen na de Wapenstilstand... maar dit is een ander verhaal.